

УДК 330.564:330.59

А. В. Семенченко, аспірант кафедри управління персоналом та економіки праці
Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО РЕГУЛЮВАННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ СТРАТИФІКАЦІЇ

Питання покращення рівня життя населення завжди знаходяться в центрі уваги суспільства. Протягом 2000-2015 рр. в Україні було суттєво підвищено основні соціальні стандарти – заробітні плати, пенсії, стипендії, різноманітні види допомоги тощо. Однак суспільна оцінка існуючої системи соціального захисту є негативною. Більшість українців вважають свій добробут невисоким, а рівень доходів – недостатнім.

Мета статті полягає у дослідженні питань зростання доходів найманих працівників і добробуту населення України та запропонуванні пропозицій, втілення в життя яких дозволить реалізувати зростання доходу. У статті проведений аналіз доходів працівників промислових підприємств Харківського регіону та групи «населення країни». Обґрунтовано, що структура доходів впливає на рівень та якість життя населення. Висунута гіпотеза стосовно того, що чим більший відсоток в структурі доходів складає заробітна плата, тим нижче якість життя працівників підприємств та населення в цілому. Зростання доходів найманих працівників і добробуту населення України ускладнене як наслідками економічної кризи, так і структурними проблемами соціальної політики. Система соціальних пільг є гіпертрофованою. Здійснено аналіз галузевої спеціалізації економічних районів. Для визначення бюджетоутворюючих галузей економічних районів, досліджено розміри валового регіонального продукту та обсяги реалізованої продукції саме за регіонами України. Автором розроблено алгоритм надання підприємствам податкової пільги. Зроблено висновок, що рівень доходів населення та джерела їх отримання мають бути оптимізовані за трьома напрямками: держава, підприємство, громадянин.

Ключові слова: методичний підхід, регулювання доходів, соціальна стратифікація, кластеризація, оптимізація.

Рис. 2., Літ. 8

А. В. Семенченко

МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К РЕГУЛИРОВАНИЮ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ СОЦИАЛЬНОЙ СТРАТИФИКАЦИИ

Вопросы улучшения уровня жизни населения всегда находятся в центре внимания общества. В течение 2000-2015 гг. в Украине были существенно повышены основные социальные стандарты, заработные платы, пенсии, стипендии, различные виды помощи и тому подобное. Однако общественная оценка существующей системы социальной защиты является отрицательной. Большинство украинцев считают свое благосостояние невысоким, а уровень доходов – недостаточным.

Цель статьи заключается в исследовании вопросов роста доходов наемных работников и благосостояния населения Украины, а также в предоставлении предложений, воплощение в жизнь которых позволит реализовать рост дохода. В статье проведен анализ доходов работников промышленных предприятий Харьковского региона и группы «население страны». Обосновано, что структура доходов влияет на уровень и качество жизни населения. Выдвинута гипотеза относительно того, что чем больший процент в структуре доходов составляет заработная плата, тем ниже качество жизни работников предприятий и населения в целом. Рост доходов наемных работников и благосостояния населения Украины затруднено как последствиями экономического кризиса, так и структурными проблемами социальной политики. Система социальных льгот является

гипертрофированной. Осуществлен анализ отраслевой специализации экономических районов. Для определения бюджетообразующих отраслей экономических районов, исследованы размеры валового регионального продукта и объемы реализованной продукции именно за регионами Украины. Автором разработан алгоритм внедрения предприятиям налоговой льготы. Сделан вывод, что уровень доходов населения и источники их получения должны быть оптимизированы по трем направлениям: государство, предприятие, гражданин.

Ключевые слова: методический подход, регулирование доходов, социальная стратификация, кластеризация, оптимизация.

A. V. Semenchenko

METHODICAL APPROACH TO THE REGULATION OF INCOMES OF THE POPULATION IN TERMS OF SOCIAL STRATIFICATION

The issues of improving the living standards of the population are always in the spotlight of society. In the period of 2000 to 2015 in Ukraine were significantly improved basic social standards, wages, pensions, scholarships, various types of assistance, and the like. However, public evaluation of the existing system of social protection is negative. Most Ukrainians believe their wealth is low, and the income is insufficient.

The purpose of the article is to study income growth of wage earners and welfare of the population of Ukraine, as well as in the provision of proposals, realization of which will allow to realize revenue growth. In the article the analysis of the income of employees of industrial enterprises of the Kharkiv region and the group "population". It is proved that the structure of income affects the level and quality of life of the population. The hypothesis regarding the fact that the larger percentage in the structure of income is wages, the lower the quality of life of employees of the enterprises and the population in General. The income growth of employees and the welfare of the population of Ukraine is difficult as the effects of the economic crisis, and structural problems of social policy. The system of social benefits is exaggerated. The analysis of sectoral specialization of economic regions. To determine the budget forming sectors of economic regions, we investigated the size of the gross regional product and volume of sales for the regions of Ukraine. The author developed the algorithm of introduction to companies tax breaks. It is concluded that the income levels and sources needs to be optimised in three areas: government, enterprise, citizen.

Keywords: methodical approach, income policies, social stratification, clustering, optimization.

Постановка проблеми. Добробут населення країни залежить від рівня розвитку економіки, виробництва, що визначається за рядом показників, одним з яких є рівень ВВП на душу населення. Населення прагне мати гідну структуру доходів, в якій оплата праці переважає за долею в структурі всі інші види доходів, але при цьому рівень життя даних громадян нижче середнього. Для підняття економіки держави та розвитку промислових підприємств необхідно на державному та місцевих рівнях не забувати про підвищення розміру доходів працівників формального сектору економіки.

Тому, автор вважає, що дотримуючись принципів державної політики, спрямованої на децентралізацію влади, та надання більшої кількості повноважень міським органам влади, саме ці органи місцевого самоврядування мають можливість регулювати оплату праці працівників бюджетоутворюючих галузей шляхом надання певним підприємствам таких галузей податкових пільг з умовою, що заощаджені підприємствами кошти будуть спрямовуватись на підвищення доходів (заробітної плати) своїх працівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що теоретичною і методологічною основою дослідження державного регулювання доходів населення є

праці зарубіжних та вітчизняних вчених і практиків, таких як, Мандибур В. О. [1], Ярмоленко А. С. [2], Саввов А. А. [3] та ін.

Мета статті полягає у дослідженні зростання доходів найманих працівників і добробуту населення України та пропозиціях, втілення в життя яких дозволить реалізувати зростання доходу.

Виклад основного матеріалу. Серед галузей господарської діяльності, що формують комплекс економічного району, головна роль належить галузям спеціалізації. Ці галузі визначають господарський напрямок району і основні риси територіальних відмінностей між районами. Щодо визначення спеціалізації господарства районних комплексів серед науковців існує декілька точок зору. Більшість вчених вважає, що спеціалізацію економічних районів найповніше характеризують показниками територіального зосередження або локалізації виробництва в їх межах. Друга точка зору вчених зводиться до переконання, що спеціалізація території визначається показниками обсягу міжрайонного обміну продукцією. Невдалими були спроби об'єднати показники територіального зосередження виробництва з показниками міжрайонного товарообміну і знайти усереднений синтетичний показник.

Серед важливих принципів поліпшення територіальної структури необхідно відзначити обмеження будівництва у великих містах нових промислових підприємств, крім об'єктів пов'язаних з обслуговуванням населення, більш повне використання можливостей розвитку малих й середніх міст і робочих селищ з розміщенням у них невеликих спеціалізованих підприємств, філій і окремих цехів діючих заводів і фабрик, а також підприємств агропромислового комплексу [4, с. 34].

Існують також і проблеми, які необхідно негайно вирішувати. Це розвиток Донбасу, який слід спрямувати на удосконалення технологій видобутку вугілля, виплавки і прокату металу у взаємозв'язку з комплексом заходів щодо водопостачання, охорони природи, більш повному використанню трудових ресурсів, зокрема жінок і пенсіонерів, комплексній переробці корисних копалин і відходів. Мають потребу в подальшому вивченні і ретельному обґрунтуванні проблеми розвитку Півдня України, Придніпров'я, західних і поліських районів. Їх потрібно вирішувати комплексно, у взаємозв'язку з розвитком усіх регіонів країни.

Тягачем економічного зростання протягом останніх років є сектори економіки регіонів, які значною мірою зорієнтовані на внутрішній споживчий ринок: будівництво, машинобудування, телекомунікації та харчова промисловість. Особливо вражає пожвавлення у будівельній індустрії. Вагомою є роль експорто-орієнтованих галузей – металургії та хімічної промисловості, які бурхливо зростають завдяки сприятливій кон'юнктурі світових ринків.

Виходячи з усього вище зазначеного автор вважає, що для визначення бюджетоутворюючих галузей економічних районів (найбільш розвинених галузей даного регіону, які приносять найбільший дохід в місцевий бюджет), необхідно дослідити розміри валового регіонального продукту та обсяги реалізованої продукції саме за регіонами України. Для визначення розміру податкових пільг для конкретних підприємств бюджетоутворюючих галузей економічних районів необхідно також виявити динаміку розвитку галузі за індексами промислової (іншої) продукції (ІПП), та динаміку виробництва конкретного підприємства (ІППП). З метою наглядного відображення процесу визначення податкових пільг автором розроблений відповідний алгоритм (рис. 1).

З початку 2015 року затверджений новий порядок визначення об'єкта оподаткування податком на прибуток. З 2015 року оподатковується прибуток, який визначається шляхом коригування фінансового результату до оподаткування (прибутку або збитку), визначеного у фінансовій звітності підприємства.

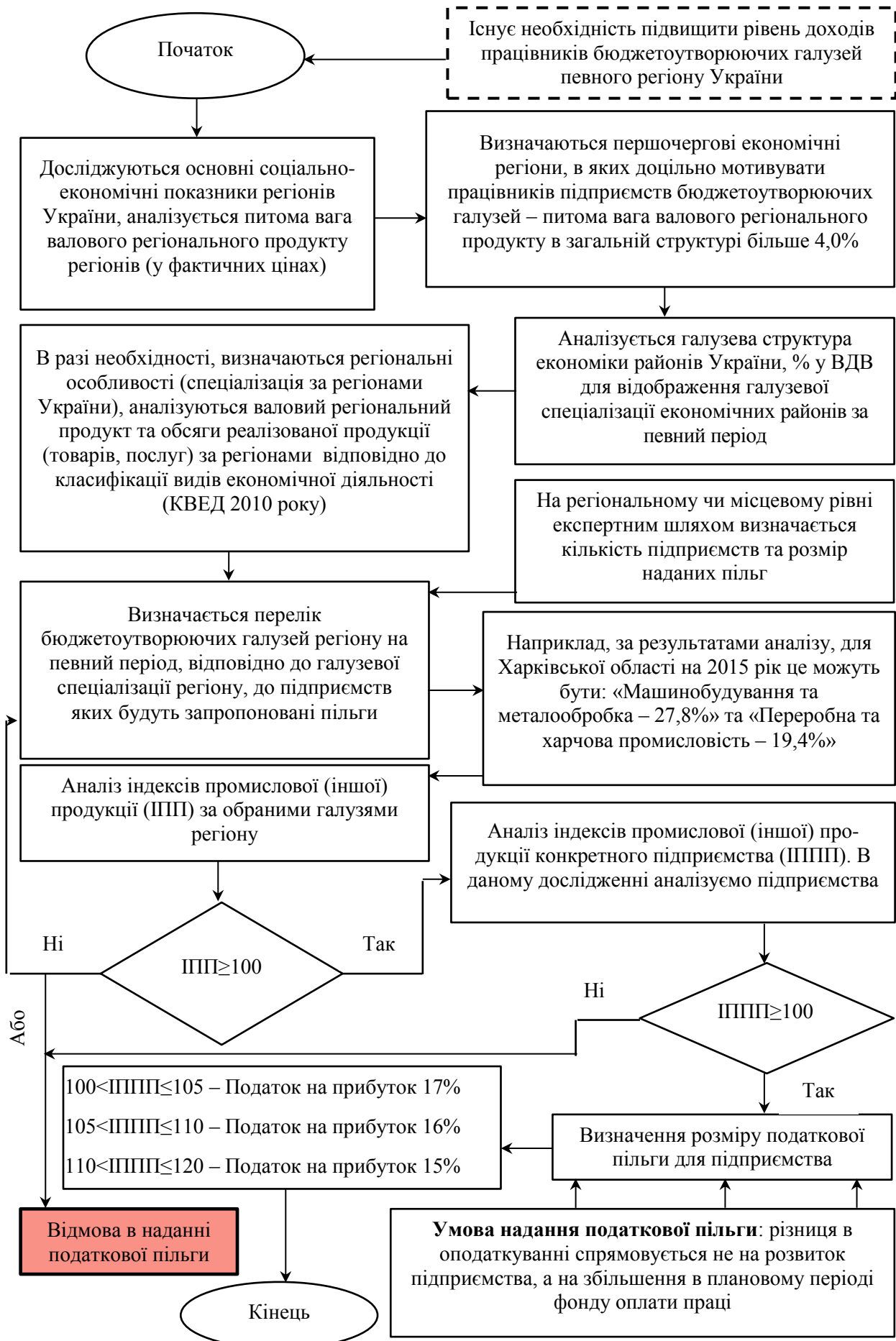

Рис. 1. Алгоритм надання підприємствам податкової пільги

Тож на перший план тепер виходить саме цей показник «бухгалтерського» прибутку. Фінансовий результат до оподаткування (прибуток або збиток) визначається у «Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід), який також позначається як форма №2. Актуальна форма цього звіту для великих підприємств затверджена НП(С)БО 1. З метою оподаткування нас цікавить лише розділ I «Фінансові результати» форми №2, адже саме з нього братимемо дані для визначення податку на прибуток [5, с. 124].

Отже, оптимізація доходів населення повинна проводитись за трьома напрямками:

- 1) державне регулювання (макрорівень, мезорівень);
- 2) оптимізація доходів на мікрорівні (з боку підприємства);
- 3) індивідуальний підхід до координації власних доходів безпосередньо населенням.

Держава впливає на доходи населення за допомогою системи пільг, соціальних виплат та регулювання рівня оплати праці. Участь держави у формуванні доходів населення виявляється у трьох основних формах:

- немонетарна складова – система пільг;
- монетарна складова – соціальні виплати або трансферти, такі як стипендії, пенсії, допомога по безробіттю тощо;
- ринок праці – регулювання рівня заробітної плати, передусім встановлення її мінімального розміру.

У всіх трьох напрямках в Україні наразі наявні проблеми.

Що стосується системи пільг, то чинна в Україні система соціальних пільг є непрозорою та гіпертрофованою. Пільги для найманих працівників є різновидом неявних доходів, що або знижують витрати людини (наприклад, пільга з оплати проїзду в транспорті), або є додатковим надходженням (безкоштовна пугівка в санаторій).

Фінансування чинної системи пільг потребує значних бюджетних ресурсів. Загальна кількість пільг в Україні оцінюється у 300-600 (тобто їх кількість неможливо навіть приблизно підрахувати), повноваження з їх надання розпорошено між різними відомствами. Це унеможливує облік пільг, контроль за ними, значно ускладнює їх оптимізацію. Одержувачами більшості пільг є не бідні, а «середній клас», які порівняно краще обізнані із своїми правами, тому мають більше можливостей отримати підтримку від держави. Загальна чисельність громадян, які мають право на використання певних пільг в Україні, становить близько 15 мільйонів осіб [6, с. 189]. Економічна криза загострює питання про неможливість подальшого фінансування державою такої системи.

Дискусія навколо вдосконалення системи пільг точиться досить давно. До необхідних напрямів реформування відносять перехід до принципу адресності при визначенні осіб, які мають право на ту чи іншу пільгу, що означає урахування рівня доходу та реальних потреб людини; монетизацію певної частки пільг; скасування частини пільг, передусім тих, що надаються за професійною ознакою. Серед причин, через які подібне реформування навіть не починається, слід виділити політичну «незручність» цієї теми, небезпеку суспільного обурення, успадковані з радянських часів «патерналістські» настрої суспільства, згідно з якими турбота про громадян є прямим обов'язком держави.

Говорячи про соціальні пільги можна акцентувати увагу на наступному. Загальні витрати держави на соціальне забезпечення в Україні сягають 30% ВВП, що співставно з такими соціально орієнтованими країнами, як Франція та Швеція.

Динаміка різних видів соціальних виплат в останні роки є вкрай нерівномірною. З одного боку, наприклад, академічна стипендія студентів за останні 10 років збільшена у десятки разів. Допомога по народженню дитини за 2005-2015 рр. зросла з 8497 до 41280 тис. грн. [7]. З іншого боку, основою для розрахунку багатьох видів соціальних виплат є величина базового соціального стандарту – прожиткового мінімуму, яка є суттєво

заниженою. Найчастіше причиною називають закладену в законодавстві методіку визначення розміру прожиткового мінімуму, що ґрунтується на обчисленні вартості споживчого кошика, склад якого не змінювався з 2000 р. У результаті постійно збільшується розрив між розміром прожиткового мінімуму та динамікою зростання української економіки.

Розпорошення часом занижених соціальних виплат між багатьма отримувачами та постійне збільшення їх числа призводять до неоптимальної структури доходів найманих працівників, яку стає дедалі важче підтримувати. За нормальних умов трудові доходи населення країни (зарплата і прибуток) мають перевищувати 60% їх загального обсягу. Люди мають отримувати приблизно порівну доходів від власності (відсотки за вкладом, орендна плата та ін.) та соціальних виплат, і кожна з цих двох складових не має перевищувати 20% загальних доходів.

Структура доходів населення України далека від оптимальної. Проблема полягає у неадекватній стратегії держави щодо поступового зближення загальних обсягів трудових доходів та соціальних виплат. За такої ситуації знижується мотивація до продуктивнішої праці, виникає прагнення одержати «фіктивні» пільги, зростає утриманська психологія. Вдосконалення системи соціальних пільг і соціальної політики в цілому має поєднатися із подальшим підвищенням рівня оплати праці.

Зростання доходів найманих працівників і добробуту населення України ускладнене як наслідками економічної кризи, так і структурними проблемами соціальної політики. Система соціальних пільг є гіпертрофованою.

Отже, державне регулювання доходності суспільства в цілому вимагає активізації уваги в таких напрямках, як: пенсійні виплати, страхові компенсації, вартість безоплатних послуг, соціальна допомога, відшкодування витрат інвалідам. Поліпшення соціальної підтримки населення є одним із ключових завдань, включених до Програми економічних реформ України на 2010-2016 роки. Те, наскільки відчутно вдасться реформувати цю систему, залежатиме від розв'язання ключових проблем соціальної політики та винайдення шляхів суттєвого підвищення трудових доходів населення. Безумовно, підвищення рівня доходів населення залежить від діяльності та розвитку підприємств, на яких вони працюють [8, с. 26]. Стосовно оптимізації структури доходів на українських підприємствах були запропоновані до запровадження наступні пропозиції. Необхідно в першу чергу:

- удосконалити систему оплати праці, акцентувати увагу на змінній частині фонду оплати праці;

- підвищити розмір матеріальної та соціальної допомоги;

- більше уваги приділяти формам та системам оплати праці, які використовуються на підприємстві;

- переглянути положення про преміювання та удосконалити його за рахунок уточнення методіки розрахунку премій;

- підвищити кваліфікацію працівників за рахунок впровадження додаткових тренінгів;

- для зростання продуктивності праці використовувати матеріальну та нематеріальну мотивацію;

- модернізувати виробництво з метою покращення його якості;

- вжити заходи щодо удосконалення кадрової політики, які сприятимуть зниженню коефіцієнту плинності кадрів.

Також відомо, що на українських підприємствах кваліфікація робітників часто не відповідає складності виконуваних робіт, відсутні робітники першого розряду, недосвідченим молодим робітникам привласнюють другий і третій розряд відразу. Кваліфікаційна оцінка різних робочих місць ускладнена, тому що на кожному робочому місці виконується не одна, а комплекс робіт різної складності. Для усунення

деформації кваліфікаційної структури персоналу використовують коефіцієнти кваліфікаційного рівня – обов'язковий елемент будь-якої безтарифної системи. Кваліфікаційні коефіцієнти в порівнянні із системою тарифних розрядів мають у своєму розпорядженні значно широкі можливості для оцінки росту кваліфікації. Звичайно робітники в 35-40 років досягають найвищого розряду (по ЕТКС) і в них немає перспективи росту розряду (а виходить, і підвищення тарифної зарплати). Кваліфікаційний рівень може підвищуватися протягом всього трудового життя, що підвищує зацікавленість у рості кваліфікації, професійної майстерності у формуванні працівника «широкого профілю».

Використання гнучкої тарифної системи, буде сприяти росту продуктивності праці на підприємствах за рахунок матеріальної зацікавленості й стимулювання робочих підприємства, саме за рахунок того що, заробіток працівника індивідуалізований і прив'язаний до фактичних результатів праці. При використанні цієї системи можна дотримуватися правильних співвідношень у заробітній платі окремих категорій робітників, тому що, при визначенні розміру оплати праці враховуються не тільки стаж, кваліфікація, професійна майстерність, але й значимість працівника для підприємства, його здатність досягти певних цілей, роблячи свій внесок у розвиток підприємства, а також заробіток працівника індивідуалізований і прив'язаний до фактичних результатів праці.

І, звичайно, слід підкреслити той факт, що рівень доходів населення залежить від нас самих. Тобто це індивідуальний підхід до оптимізації власних доходів безпосередньо кожним громадянином. Варто, в першу чергу, мати бажання заробляти більше, отримувати більший дохід, прагнути бути кращим, займатися саморозвитком, самонавчанням, самомотивацією. Існує безліч бар'єрів, які змушують людину відмовитися від більшого заробітку: темперамент, оточення, життєві принципи, схильність до лені, необізнаність в правових аспектах, страх помилки, страх невдачі, страх розчарування, страх втрати зв'язків, страх втрати засобів і т.д. Лише контроль над собою та прагнення досягти генеральної цілі кожного працівника мають виправдати всі сподівання щодо розвитку майбутнього, реалізацію визначених дій.

Напрямки оптимізації структури доходів населення представлені на рис. 2. Аналізуючи даний рисунок, можна ще раз підкреслити, що рівень доходів населення та джерела їх отримання мають бути оптимізовані за трьома напрямками: держава, підприємство, громадянин. Однак, заходи щодо оптимізації джерел доходів працівників з боку держави мають рекомендаційний характер. Прикладне практичне застосування отримали заходи щодо оптимізації доходів на мезорівні та з боку підприємства. Що стосується індивідуальної спрямованості працівників щодо оптимізації власних доходів, то запропоновані в роботі пропозиції також представлені як рекомендації з розробкою математичного апарату, однак їх використання дозволить підвищити населенню рівень їхніх доходів.

Тому пропонується зосередити увагу населення на наступних пропозиціях, втілення в життя яких дозволить реалізувати зростання доходу:

1. Намагатися організувати власний бізнес та отримувати дохід від підприємницької діяльності. Дослідження показують, що більшість населення країни незалежно від сфери діяльності, прихильності до політичної сили, рівня освіти, прагнуть організувати «своє діло». Так склалося, що коли працівник приймає безпосередню участь в управлінні будь-якими власними ресурсами, він набагато ретельніше, економніше та раціональніше їх використовує, ніж якщо ці ресурси є власністю будь-чиєю іншою: держави, колективу, організації. А також власник бізнесу є генератором розподілу отриманого прибутку, і звичайно, в цьому випадку більшу частину коштів привласнює.

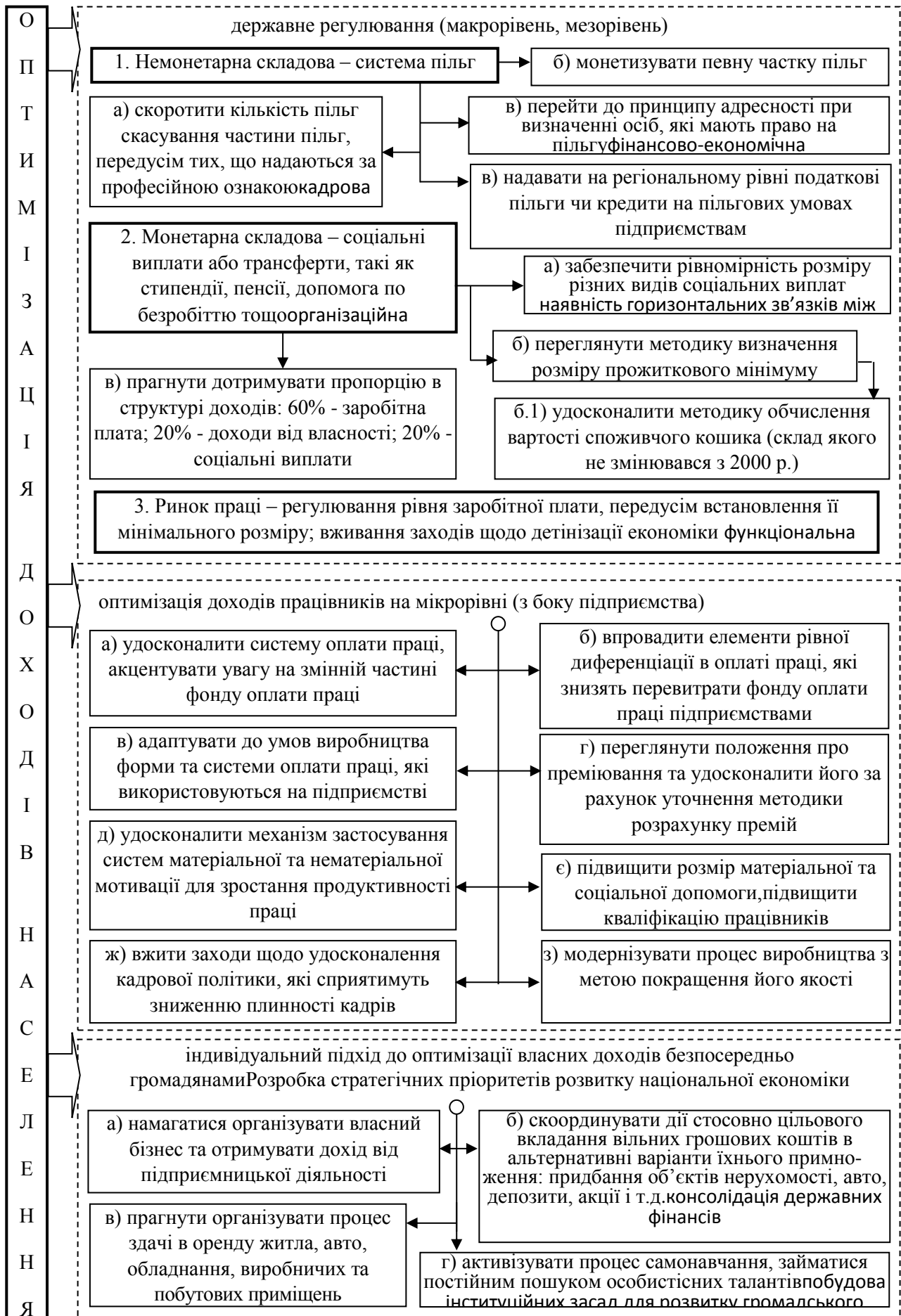

Рис. 2. Напрямки оптимізації джерел доходів населення

2. Скоординувати дії стосовно цільового вкладання вільних грошових коштів в альтернативні варіанти їхнього примноження: придбання об'єктів нерухомості, авто, депозити, акції і т.д. Мова йде про те, що більшість громадян не можуть й досі пристосуватися до умов сьогодення, не можуть забути про наскрізний обман та шахрайства 90-х років (МММ, ощадні книжки та інше), звикнути до неякісної та недобросовісної конкуренції, переманювання клієнтів, і тому зберігають вільні кошти «в книжці». На сьогоднішній день зберігання грошових коштів на депозитних рахунках в банках є елементом запобігання їх знеціненню, а не одержанням прибутку. Що ж тоді казати про їх зберігання вдома, коли рівень інфляції на рівні 30-35%. Тому, як показує практика та аналіз наукових джерел, необхідно вкладати гроші: по-перше, в об'єкти нерухомості; по-друге, в придбання акцій, авто; і по-третє, розміщати їх на депозитах.

3. Прагнути організувати процес здачі в оренду житла, авто, обладнання, виробничих та побутових приміщень. Якщо ж громадянин є власником майна, яке може приносити значний рівень доходів, та не використовує дану можливість – це не є виправданим. В країнах західної Європи стає дуже популярним здача в оренду автомобілів, що в США вже вважається нормою, а на Україні взагалі важко знайти авто в оренду, не кажучи вже про прокат авто на декілька діб. Це ринок, який лише розвивається на території нашої країни.

4. Активізувати процес самонавчання, займатися постійним пошуком особистісних талантів. Кожен працівник, кожна людина – це індивідуальність, генератор ідей, скарбниця прихованих талантів, які необхідно виявляти та вміти їх використовувати з метою одержання прибутку для задоволення життєво необхідних потреб. Не існує в світі людини, яка не могла б досягти певних позитивних результатів хоча б в якому-небудь промислі. Якщо циркову собаку навчили по команді крутити обруча на шиї, при тому, що вона не розуміє мову людини, то «людина розумна» може досягти неможливого. Однак для цього треба на протязі всього життя натхненно працювати над собою та постійно займатися самоорганізацією та самонавчанням в тому напрямі, який приносить задоволення. Лише в тому випадку, коли працівник отримує задоволення від роботи або дій, які він виконує, можливий неабиякий результат.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Мандибура В. О. Рівень життя населення України та проблеми реформування механізмів його регулювання. – К.: Вища шк., 2008. – 165 с.
2. Ярмоленко А. С. Державне регулювання економіки. – К.: Знання, 2006. – 435 с.
3. Саввов А. А. Доходи населення України та їх динаміка. // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – №2. – С. 121 – 126.
4. Коденська М. Ю. До питання рівня заробітної плати в Україні / М. Ю. Коденська, К. Ю. Соколюк // Вісник Академії праці і соціальних відносин. – 2013. – №4(68). – С.34-40.
5. Гончарова С. Ю. Причини та тенденції зміни рівня доходів населення за регіонами України / С. Ю. Гончарова, А. В. Семенченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки» – Херсон, 2015. – № 14/1. – 124-127 с.
6. Шваб Л. І. Актуальні питання формування й регулювання доходів громадян України // Вісник ХНУ. – 2006. – № 3. – С. 189-192.
7. Статистичний щорічник України за 2009-2015 роки / Держстат України. [Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Семенченко А. В. Особливості регулювання доходів працівників як елемент управління підприємством // Сучасні проблеми управління підприємствами: «Теорія та практика» – Харків, 2016 : Видавництво «НТМТ» – 26 с.